

יחס לחז"ל – מיכל בת שאול

ב"ה ירושלים עיה"ק תובב"א - ג' סיון תשנ"א.

לכבוד היקר ידידיה ריין לאורך ימים טובים, ברכה ושלוש.

את מכתבך על אודות מיכל בת שאול קיבלתי בעיתו, וקראתי אותו מיד קריאה ברפרוף, ומתוך שלא הייתי פנוי אז הנחתי אותו מידי, ורק זה מקרוב נתפניתי לקריאה שנייה בעיון כדי לענות עליו. ורואה אני שכדי להסביר היטב נושא זה של סיפור המקרא על מיכל על כל השאלות שהעלית, שלא יספיק מכתב, על כן אנסה לחוות דעתי בקצרה בכל שאלה ושאלה, ואני מזמין אותך לבוא אלי ונשוחח באריכות בדברים שאני מתלבט בהם. אם תקבל את הזמנתי, אנא צלצל ונקבע זמן. בינתיים אנסה לנסח תשובות קצרות לפי עניות דעתי.

ידוע הוא "שאין מוקדם ומאוחר בתורה", כלומר לא מה שנכתב במקרא מוקדם גם קרה מוקדם, ולא מה שנכתב מאוחר קרה מאוחר. הדברים נאמרו במקרא לפי סדר עניני ולא לפי סדר הזמנים שבו קרו הדברים. וזה נמצא בכל כך הרבה מקומות במקרא עד שאין צורך להביא ראיות להם. העיקרון מוסכם על כל חכמי ישראל בכל הדורות, ומעולם לא חלק חכם כלשהו על העיקרון, ובכל זאת יש מחלוקות רבות בפרטים רבים. (בראשית ד, א) "והאדם ידע את חוה אשתו ותלד את קין" לדעת רש"י זה קרה לפני פרשת עץ הדעת ולפי הרמב"ן אחרי הפרשה של עץ הדעת. (בראשית יב, א-ד) "ויאמר ה' אל אברם לך מארצך" ופרשת ברית בין הבתרים, מהו קודם ומהו מאוחר?

זה שאתה שואל מניין להם לחז"ל דבר זה לומר בסיפורה של מיכל בת שאול? על זה יש לי לענות: או שכך קיבל רב מרבתי, או שכך הבין בעומק עיונו. ונראה לעניות דעתי שלושה רמזים לכך. רמז אחד שכתוב "לעגלה אשת דוד" (שמואל ב ג, ה) "ולעגלה אשתו" (דברי הימים א ג, ב), רמז שני הוא שם הבן "יתרעם" = יותר מכל העם. והנה יש בין בניו של דוד שנים שהם מיוחדים מכולם, שהם גם בני המלך וגם נכדם של מלך: אבשלום שהוא נכדו של מלך גשור, ויתרעם שהוא נכד של מלך ישראל, ובכך הוא "יותר מכל העם" ולו יאה השם הזה יתרעם, והרמז השלישי הוא שלא מצאנו אשה בשם עגלה בכל התנ"ך, אבל מצאנו שם "עגלה" כשם חיבה: "עגלה יפהפיה מצרים" (ירמיהו מו, כ), "עגלה שלישיה" (ישעיהו טו, ה), ולאשה "לולא חרשתם בעגלתי" (שופטים יד, יח). והרי מיכל היא היחידה שעליה אמר דוד: "תנה את אשתי את מיכל" (שמואל ב ג, יד).

אבל למה אינך שואל גם בהלכה כך, מניין להם חז"ל פירושיהם למקראות? במסכת סוטה (טז.) זה לשון הגמרא: בשלושה מקומות הלכה עוקבת מקרא. וביבמות (כד.): אמר רבא, אף על גב דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו, הכא יוחאי: גזירה שוה אפיקתיה מפשטיה לגמרי וכו'.

וכו'! וראה שם בהמשך הסוגיה, וראה גם רש"י שם. ועוד מאיפה ידעו חז"ל לפרש "וקשרתם לאות על ידך", הראנו על הזרוע למעלה ולא על כף היד, ושהכוונה היא על היד השמאלית ולא על היד הימנית, "והיו לטוטפות בין עיניך" הם ארבע פרשיות בארבעה בתים, ולא בין העיניים אלא על השערות מעל בין העיניים, "וכתבתם על מזוזות ביתך" שאין לכתוב על המזוזה ממש, אלא על קלף ולקבוע על מזוזת הפתח הימנית, ועוד הסברים כהנה וכהנה. אלא או שכך קיבלו מרבתייהם או שבעומק עיונם הבינו שכך צריך לפרש ואי אפשר אחרת. ובוודאי ישנן דרשות שהן רק אסמכתאות שאין חז"ל מתכוונים לומר, שזוהי המשמעות האמתית שבמקרא, אבל צריך להבין שרוב הדרשות הם גילוי המשמעות האמתית של המקרא. וישנן דרשות שאין חולק בהם, וכולם סוברים שהנלמד מן הדרשה הוא דין תורה, ושזהו הפירוש האמיתי של המקרא, וישנן דרשות שהדין הוא דין תורה, הלכה למשה מסיני, אבל חז"ל אמרו בו אסמכתא מפסוק זה או זה, וישנן דרשות שחז"ל בעצמם נחלקו אם הן דרשות אמיתיות או אסמכתאות, וישנן גם דרשות שכולם מסכימים שהן רק אסמכתאות מדרבנן, ושהדין ש"למדו" הוא רק מדרבנן. וכן הדבר גם באגדתא ובסיפורי המקרא, כשחז"ל דורשים דרשות בהם, לפעמים הן אסמכתאות לדברים שחז"ל רוצים להדריך אותנו בהם, והרבה פעמים הדרשות הנראות לנו רחוקות מן הפשט אינן אלא גילוי המשמעות האמתית של המקרא.

את מה שהזכרתי, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, כל האומר ראובן חטא... כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה... כל האומר בני חטאו אינו אלא טועה..., כל אלה הם גילוי עומק הפשט. ואמנם יש בכמה דברים שהם מחלוקת בגמרא, אבל הדברים אמורים במחלוקת במשמעות האמתית של המקראות: אם וכאשר תבוא אלי אראה לך, ואני מקווה שתיווכח שאין אפשרות כלל להבין את משמעות הסוגיה אחרת. יש שם מחלוקות בפרטים, אבל כשם שיש מחלוקת בהלכה כיצד להבין פסוק במשמעותו העמוקה. בעניין הלכה, למשל בפסוק "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שמות לה, ג), שזה אומר ללא יציאות, וזה אומר לחלק יציאות (ראה שם רש"י), ושניהם טוענים שדבריהם הם לפי המשמעות האמתית של הפסוק, כך גם בסוגיה של אגדתא. זאת של "כל האומר חטא אינו אלא טועה", אין כאן מחלוקת של "דרש", אלא מחלוקת על עומק פשוטו של מקרא ועל המשמעות האמתית של המקרא. עד כאן אמרתי דברים, שלדעתי הם נכונים עד שאין בהם מחלוקת כלל.

כעת אני רוצה להוסיף עוד משהו, שיתכן וגדולי ישראל יאמרו שאינני צודק בהם. והיינו שכשם שבהלכה יש מחלוקות בין ראשונים ואחרונים, כיצד להכריע למעשה בין דעות שונות המבוססות על פרשנות של תנאים ואמוראים בפסוקי התורה (כגון זה שהזכרתי: לא תבערו אש...), כך יש גם מחלוקות בין ראשונים ואחרונים, כיצד להכריע בין דעות שונות הנמצאות בגמרא בפירושי המקראות. ויש בוודאי גם מה שנקרא "סוגיא דעלמא": והנה סוגיה דעלמא בהלכה, שהשולחן ערוך סיכם את כל הדעות של גדולי חכמי ישראל שלפניו, ומאז השולחן ערוך, אנו נוהגים למעשה כפי הכרעתו וכפי שהכריעו ופירשו מפרשיו ומפרשי עד היום הזה, ובדבר שאין בו הכרעה

ברורה אנו מצטטים תמיד שתי דעות, ומשתדלים למצוא דרך בשבילנו הלכה למעשה, אבל באגדה בהבנת סיפורי התנ"ך, שבדרך כלל אינם נוגעים הלכה למעשה, לא קם לנו חכם שהסכימו עליו מן השמים כמו מרן מחבר השולחן ערוך, שיכריע לומר לנו מהי המשמעות האמיתית של התנ"ך, ולכן נאמר תמיד: הנה יש לנו כמה פירושים מגדולי חכמי ישראל, ואין לנו בהם הכרעה, ומי שמאתנו יבוא היום ויאמר אני מכריע בפסוק זה מהו הפשט האמיתי, בעיני יש בו יוהרא שאינה מבוססת על כלום ויש בו קוצר הבנה משווע.

והנה גדולי חכמי ישראל שפירשו את התורה הם: רש"י ורמב"ן, וגדולי חכמי ישראל שפירשו את נ"ך הם רש"י ורד"ק, ונוסף עליהם הם התרגומים. וכמו שבראשונים אנו מתעמקים בהלכה ליישב עליהם לדעתם את סוגית הגמרא, כשנראה לנו שפשט הסוגיא קשה עליהם, כך צריך למצוא דרך ליישב את המקראות בסיפוריהם, אליבא דרש"י ורמב"ן והתרגומים, ולא נגיד מניין להם לרש"י ולרמב"ן את מה שהם אומרים.

יהי רצון שנזכה לראות בבניין בית מקדשנו, "בנה ביתך כבתחילה וכוונן מקדשך על מכונו", ונזכה לראות את הפנים הרואות הכל ואינן נראות לכל.

בברכת החג הנני ביקר

שלמה מן-ההר